

Māksla ir dzīves nepieciešamība. 'Purvīša balvas' nominanti no 'Anna Varna'

Pērn radošā grupa "Anna Varna" projektā "Piemineklis gudrajai pensionārei" jeb "Pamatelements" Laikmetīgā mākslas centra organizētā festivāla "Survibal Kit 3" ietvaros radījusi tēlu Annu Miķeli - sievieti pensijas vecumā, kura ir gudra, godīga, domājoša un līdzdarbojas sabiedriskajos procesos. Piemineklis tika papildināts ar animāciju ciklu, kas aicināja domāt par saprātīgo cilvēku - to, kurš iesaistās sabiedrības procesu analizēšanā un veidošanā. "Anna Varna", kuras sastāvā ir jaunā māksliniece Liene Mackus, tēlnieks Aigars Bikše un rakstnieks Māris Bērziņš, "Purvīša balvas" nominācijai izvirzīta ne tikai par objektu "Piemineklis gudrajai pensionārei", bet arī par instalāciju "Kabulas lauva" Cēsu mākslas festivāla izstādē "Starptelpa".

Bikše atzīst, ka Rīgā nav neviena īsta pieminekļa sievietei, turklāt pēdējie, kas papildinājuši pilsētas ainavu, bijuši veltīti vēsturiskiem personāžiem. "Sabiedrība caur pieminekļiem pastāsta savus ilgtermiņa mērķus," uzsvēra mākslinieks un norādīja, ka Rīgas pieminekļi pārsvarā reflektē vēsturi, nevis pievēršas nākotnei. Vērtējot objektu, kurš bija ieguvis Rīgas pilsētas iedzīvotāju un tūristu atsaucību, mākslas zinātniece un kuratore Inese Baranovska atzīst, ka Latvijas publiskajā telpā reti kad parādās sociāli aktīvi darbi ar atsauci uz mūsu sabiedrības aktuālajām problēmām un "Piemineklis gudrajai pensionārei" ir ļoti efektīgs un pārlicinošs pozitīvās "monumentālās propagandas" darbs.

Būdams apvienības "Anna Varna" radošais līderis, mākslinieks, Latvijas Mākslas akadēmijas profesors un kurators Aigars Bikše gan veido savus darbus klasiskas skulptūras tehnikā, gan rada konceptuālas ievirzes instalācijas, vides darbus un performances. Savos darbos Bikše pievēršas sociālu un politisku tēmu - gan aktualitāšu, gan vēstures, arī ideoloģijas - interpretācijām. Kā komunikācijas līdzekļi ar auditoriju viņš izmanto ironiju un provokāciju, neizvairoties no neērtiem tematiem un "nepareiziem" varoņiem.

Bieži Bikšes darbi radīti sadarbībā ar citiem māksliniekiem vai ar mākslu nesaistītiem laikabiedriem. Ilgstošāku radošu tandēmu viņš izveidojis ar literātu Māri Bērziņu, 2010. gadā "Māksla XO" galerijā prezentējot abu sadarbībā tapušo izstādi "Laiks izglābs vēsturi". Astoņus Bikšes reālistiski veidotus skulpturālus darbus no bronzas, koka un akrila papildināja Bērziņa stāsti. Visi sērijas darbi ir it kā pamesti pirms to pabeigšanas. Veidojuma reālistiskā valoda un tēma piesaka pretenziju uz dokumentālo vēstījumu. Visos sērijas darbos dažādos "ticamības" līmeņos tiek izstāstīti vienlīdz neticami stāsti, kuriem ticēt vai neticēt ļauj vai liek mūsu izglītība, kultūra. Nepabeigtie darbi uzrāda laika un vērtību izmaiņas. Nosaukumos un tēmās ietvertie sižeti veido nosacījumus, ar kuriem skatītājs kā laikam un vērtībām piesaistīts objekts tiek konfrontēts ar pagātnes zīmolu, ko ar skatītāju saista viņa personiskā pieredze, atmiņa, mīti. Ekspozīcija tika apkopota grāmatā "Laika pavēlnieki".

Atšķirībā no Bikšes rakstnieks un dramaturgs Māris Bērziņš apzināti literatūrā ienācis salīdzinoši vēlu. Autors neslēpj, ka jaunībā nav zinājis, ko cilvēkiem teikt un ko pastāstīt. Māris Bērziņš pārbaudījis sevi vairākos atbildīgos amatos, bijis arī Kultūrkapitāla fonda direktors, Rīgas pilsētas Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas padomes priekšsēdētājs, bet tagad, lai arī atzīst, ka ar rakstīšanu vien Latvijā izdzīvot nevar, tomēr turpinās to kādu brīdi darīt.

Rakstnieks sevi pieteica ar romānu "Ērika Trauma sapnis" 2003. gadā. Īsprozas krājums "Gūtenmorgens" piedzīvojis jau divus izdevumus - 2007. un 2009. gadā. Par krājumu "Iztēlojies" saņēmis "Literatūras gada balvu 2009" dramaturģijā. Autors raksta arī lugas, pasakas, bet bērniem domāto 2008. gadā tapušo grāmatu "Resnais svešinieks" labprāt palasa arī pieaugušie. Interesantākais ir tas, ka Māra Bērziņa stāsti patiesi ir gan Bikšes skulptūru komentāri, gan sacerēti "pēc motīviem", taču tiem tik veiksmīgi izdodas atrauties no inspirācijas avota, ka tie kļūst patstāvīgi - pat tik lielā mērā, ka jautājums par vistu un olu zaudē jēgu.

Nedz Bikšes skulptūras kaut ko zaudē bez Bērziņa stāstiem, nedz Bērziņa stāsti - bez Bikšes skulptūrām. Tomēr - tai pašā laikā abi viens otru papildina, komentē, apspēlē un saspēlējas. Tik veiksmīgu teksta/attēla simbiozi reti gadās redzēt.

Visjaunākā grupas "Anna Varna" dalībniece ir Aigara Bikšes studente - tēlniece Liene Mackus. 2012. gadā Liene ieguvusi maģistra grādu Latvijas Mākslas akadēmijā, semestri studējot arī Itālijas "Accademia di Belle Arti di Palermo". Liene veido plastilīna animācijas, ko pati dēvē par kustīgo tēlniecību. Tas, ko dara māksliniece, mazliet atgādina rotaļāšanos - plastilīna vīriņi un sieviņas, leļļu mājas un rūķīšu meži. Taču Lienes māksla atbrūņo ar savu mīļumu un asprātību.

Tieši Aigars Bikše, kas ir bijis Lienes akadēmijas kompozīcijas pasniedzējs, ievilka viņu plastilīna animācijas pasaulē, bet Annas ielas jaunrades namā palīdzēja atrast tehnisko risinājumu, lai plastilīna figūriņās iepūstu dzīvību. Māksliniece tic, ka īstās iespējas pie viņas atnāks pašas, taču nevar tās gaidīt ar klēpī saliktām rokām, visu laiku kaut kas jādara: "Visu laiku iznāk kaut ko domāt par saviem darbiem. Ej pa ielu, ieraugi interesantus cilvēkus. Vienmēr tiek meklēti kādi prototipi. Tie jau nenāk tik viegli - krājas, krājas, un tad tu izvelc to pareizo, kuru tev vajag. Braucot ar tramvaju, reiz redzēju ārkārtīgi foršu tramvaja vadītāju baltā kleitā ar platmali, viņa izskatījās tik romantiska un pilnīgi negāja kopā ar tramvaju - žēl, ka nebija līdzi fotoaparāta."

"Tovakar tērzējot mēs sapratām, cik ļoti negribas vilkt robežu starp "ir māksla" un "nav māksla". Šeit ir, te nav, te atkal ir... Formulējumi veidojas miglaini un tā vien vedina izlīdzēties ar dažnedažādiem poētiskiem izjūtu attēliem. Māksla ir sapnī balstīta realitāte un realitātē dzimis sapnis. Māksla ir prātā apmests kūlenis un raudzīšanās uz sauli no otras puses. Māksla ir uzlidojums. Māksla ir ievainoto pārsiešana. Māksla ir transformācija, sublimācija, reorganizācija un modifikācija. Māksla ir jauni domāšanas modeļi. Māksla ir augšupejošs solis. Māksla ir atbalss, satverta un skaisti ierāmēta. Māksla ir no cirvja kāta vārīta zupa. Sātīga, lai gars ir paēdis... un miesa paliek dzīva." Liene Mackus atzīst, ka viņa, radot mākslu, domā tikai par mākslu - tā ir viņas dzīves nepieciešamība.

Kas, Jūsprāt, ir mākslas uzdevums?

A.B.: Tai ir daudz uzdevumu - ir kaut kādi personiski, ko cilvēks risina sev, un ir sociālie..

M.B.: Mākslai ir estētiskais uzdevums. Ne tikai literatūrā, bet arī mākslā vispār - likt cilvēkiem paskatīties uz pasauli savādāk caur mākslas prizmu.

L.M.: Man jāpadomā par tik plašu jautājumu... Mākslinieks nav mistiska profesija, tā ir tāda pati profesija kā jebkura cita.

M.B.: Tā ir nodarbošanās - tāda pati kā šoferis, kalējs, audējs, ierēdnis vai politiķis. Vispār jau vēstures pamatā ir reliģija, un tikai pēc tam cilvēkam veidojas vēlme pilnveidoties, garīgi attīstīties. Izveidojoties kultūras bāzei, izveidojas arī ekonomika.

L.M.: Māksla ir dzīves nepieciešamība.

A.B.: Man liekas, ka mākslai ir funkcionāla nozīme; tā radusies no alu zīmējumiem, ar kuru palīdzību cilvēki sevi vēlējās kaut kā iedvesmot varoņdarbiem.

M.B.: Alu cilvēki vēlējās iemūžināt dzīves notikumus, jo viņiem nebija pieejams fotoaparāts. Cilvēkam tikai gribējās izstāstīt savus stāstus, pārējie to sāka pierakstīt un nosauca par mākslu. Bet alu cilvēkam tā ir bijusi dzīves nepieciešamība.

Vai, uzsākot jaunu darbu, Jums jau ir skaidrs, kādu vēlaties redzēt gala rezultātu?

M.B.: Man galvenais ir ideja, kas ir galvā. Ir tikai ideja par to, ko vēlos pateikt.

A.B.: Nē. Man liekas, ir kaut kādas līnijas, pamatideja, kāpēc to dari, bet, ja tu izdomā visu līdz sākumiem, tad tu pretojies gan dabiskajam procesam, gan saskarei ar matēriju, jo ar laiku ideja evolucionē. Protams, ka jāturas pie izveidotā pamata, domājot par darbu, bet ir jādzīvo. It īpaši, ja tu strādā ar matēriju, kura vienmēr daudz ko jau pasaka priekšā.

L.M.: Ir vīzija, pēc kuras tu arī mēģini konstruēt. Kad tu izveidoji formu, tā tev pasaka priekšā, vai tas ir tas, ko tu biji iedomājies no paša sākuma, vai tomēr nav.

M.B.: Arī par literatūru runājot, Aigaram taisnība - nevar lauzt jauno ideju, kas rodas darba procesā. It jāļaujas.

Kas ir Jūsu autoritātes mākslā?

L.M.: Mani pēdējā laika ietekmē priekšmeti, lietas, kuras ir apkārt, arī cilvēki, daba.

A.B.: Mani ietekmē vēsture un pasaules literatūra. Daudzi cilvēki saka, ka iedvesma jāmeklē mākslā, bet gatavs mākslas darbs jau ir izstrādāts, pabeigts - tev tas var patikt, tu to ārkārtīgi novērtē, bet tur vairs nav, ko paņemt. Paņemt var to, kas nav māksla; tās var būt blakus stāvošās lietas.

M.B.: Mani vairāk ietekmē dzīves vērojumi. Protams, ir daudzi mīļie rakstnieki, kurus neņemos uzskaitīt, taču, lai es kādu uzskatītu par autoritāti... tā nav. Man nepatīk tāda izcelšana. Tu nevari izvēlēties vienu elku, jo tu pats nemitīgi mainies.

Ko Jūs gribētu mākslā pateikt tādu, pēc kā varētu mākslai mest mieru?

L.M.: Izgudrot kaut ko jaunu, līdz šim nebijušu.

A.B.: Man liekas, ka tā nav tēma, kuru es varētu apskatīt. Jebkurš darbs ir tāds, kura dēļ var visu pamest.

M.B.: Ja tu esi mākslinieks, tu vari sasniegt kādu virsotni un pēc tam vairs nekur augstāk arī netikt, bet tā, lai pamestu visu tīši - droši vien ne. Gribas izdarīt kaut ko tādu, lai iestājas miers uz zemes un visi dzīvo saskaņā.

A.B.: Ja kādu objektīvo apstākļu dēļ nebūtu iespējams turpināt darīt to, ko esi darījis, tad varbūt. Tas ir tas, ko mākslinieks dara, jo viņam kaut kas jādara, lai veidotu attiecības ar sabiedrību. Ja man izdotos par pasauli saprast kaut ko tādu, kādēļ man vairs nevajadzētu veidot šīs attiecības, tad es varētu mest mieru.

Vai būt māksliniekam ir romantiski?

M.B.: Tas ir atkarīgs no paša mākslinieka dabas. Vienam patīk sentimentu, cits necieš sentimentus.

L.M.: Ir bišķiņ romantiski. Tā romantika izpaužas skarbumā.

A.B.: Romantisms kā ideālisms?

M.B.: Saldens romantisms mani nevilina, bet, ja es to vairāk saprotu kā ideālismu, tad droši vien.

A.B.: Viss ir salīdzinājumā - ja tu atrodi savā pozīcijā, tu nespēj to izvērtēt. Piemēram, Honolulu ir pasaules romantisma perēklis. Tā liekas tūristiem, kuri aizbrauc tur uz 2 nedēļām. Bet, ja tu pajautāsi apkalpojošajam personālam, vai dzīve tur viņiem liekas romantiska, diez vai viņi atbildēs apstiprinoši. Vispār jau mākslinieks pārsvarā strādā viens pats, un, kad viņš iziet sabiedrībā, viņš mēdz uzstāties mazliet skaļāk nekā, piemēram, metinātājs, tāpēc ir tā leģenda par romantismu. Bet vienalga - es teiktu - jā, tas ir romantiski.

M.B.: Tā nav pastāvīga sajūta, kad dzīve paiet vienā vienīgā romantismā, bet šādi brīži ir.

Vai spējat uz saviem darbiem palūkoties kā skatītāji?

M.B.: Es cenšos lasīt savus darbus un domāt, kā varētu domāt lasītājs, kā viņš uztvertu to, ko rakstu.

L.M.: Domāju, ka tas ir diezgan neiespējami. Izstādēs esmu vērojusi cilvēku reakciju, mēģinājusi paskatīties uz darbiem ar skatītāja acīm.

A.B.: Atceros, ka bērnībā ceļojuma laikā uz Sanktpēterburgu man ļoti iepatikās Rubensa gleznas, bet ārkārtīgi nepatika impresionisti. Kad es sāku mācīties Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā, biju aizrāvis ar impresionistiem, taču pēc kāda laika favorītos nokļuva modernisti. Nevar paskatīties uz visu ar deviņgadīga zēna acīm.

Kādas mākslas kolekcijas ietvaros nokļūstot Jūsu darbiem, Jums būtu patīess lepnums?

A.B.: Darbam nonākot jebkurā dzīvoklī, man ir lepnums, jo tas nozīmē, ka cilvēkam darbs patīk un viņš to iegādāties savai kolekcijai. Nav svarīgi, vai tas ir Pēteris no 9. stāva vai muzeja direktors. Protams, ir atšķirība profesionālajā hierarhijā, ja cilvēkam tā ir vērtība un viņš ir pieslēdzies tam, ko esmu domājis, tad tas ir lieliski. Īstenībā māksliniekam ir bīstami iekrist kārdinājumā, domājot par kaut kādiem sasniegumiem, jo tas atņem enerģiju.

L.M.: Piekritu Aigaram, taisot darbu, tu nedomā, cik smalkās kolekcijās tas varētu nonākt. Viss, ar ko ir nodarbināts tavš prāts, ir darbs.

M.B.: Ja es esmu paēdis, mani kaķi ir paēduši un sieva ir laimīga, tas viss ir kārtībā. Protams, ka noteikta godkāribas deva man piemīt, taču man tomēr patīk iet pa ielu, kad mani neviens neatpazīst. Biznesā parasti veicas tiem cilvēkiem, kuri nedomā par peļņu, ko viņiem business atnesīs, bet vienkārši nodarbojas ar to, kas patīk. Un tā veiksmē atnāk pati no sevis. Bet cilvēkam, kurš ir ieciklējies uz materiālajiem labumiem, nekas nespīd. Vēl te ir jautājums par to, cik liela nozīme ir liktenim, cik labi tu promotē savus darbus un cik tev ir labs menedžeris.

A.B.: Arī publicitāte.